

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-92>

УДК 369.041

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ КОНТЕКСТІ: КЛЮЧОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

FUNCTIONING OF SOCIAL INSURANCE FUNDS IN THE INTERNATIONAL CONTEXT: KEY FEATURES AND COMPARATIVE ANALYSIS

Федорович Ірина Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8150-6553>

Fedorovych Iryna

West Ukrainian National University

Здійснено комплексний аналіз функціонування фондів соціального страхування в Україні та світі. Розглянуто моделі соціального страхування, такі як Бісмарківська, Беверіджський план, американська та скандинавська моделі, їх особливості та принципи функціонування. На основі порівняльного аналізу виявлено ключові переваги та недоліки кожної з моделей, зокрема щодо фінансування, управління та надання соціальних гарантій. Запропоновано впровадження елементів цих моделей в українську систему соціального страхування. Рекомендації щодо вдосконалення функціонування фондів соціального страхування в Україні включають підвищення рівня прозорості, запровадження ефективніших механізмів фінансового контролю та управління, а також збільшення фінансових надходжень через оптимізацію системи внесків. Особливу увагу приділено інтеграції досвіду скандинавських країн, що відзначаються високим рівнем соціальної захищеності та ефективністю управління фондами.

Ключові слова: соціальне страхування, соціальний захист, фонди соціального страхування, Модель Бісмарка, План Беверіджа.

A comprehensive analysis of the functioning of social insurance funds in Ukraine and the world has been carried out. The study examines social insurance models such as the Bismarckian, Beveridge Plan, American, and Scandinavian models, their features, and principles of operation. Based on a comparative analysis, the key advantages and disadvantages of each model have been identified, particularly regarding financing, management, and the provision of social guarantees. The implementation of elements of these models into the Ukrainian social insurance system is proposed. Attention is focused on the problems faced by the Compulsory State Social Insurance Fund for Unemployment, the Social Protection Fund for Disabled Persons, and the Pension Fund of Ukraine. One of the main problems of Ukrainian social insurance funds is financial instability, which arises from insufficient contributions and low efficiency in their utilization. Ineffective management and lack of transparency are also significant obstacles to the efficient functioning of the funds, manifesting in difficulties with control and reporting. Additionally, bureaucratic barriers complicate citizens' access to social services and reduce the efficiency of aid delivery. Recommendations for improving the functioning of social insurance funds in Ukraine include increasing transparency levels, introducing more effective financial control and management mechanisms, and increasing financial inflows through the optimization of the contribution system. Special attention is given to integrating the experience of Scandinavian countries, known for their high level of social protection and efficient fund management. Implementing elements of global social insurance models is proposed to enhance the social protection of Ukrainian citizens. Specifically, the integration of elements of the Scandinavian model could contribute to improving management efficiency and ensuring the stability of the funds, which in turn would improve the quality of social services and provide more reliable protection for Ukrainian citizens.

Keywords: social insurance, social protection, social insurance funds, Bismarck Model, Beveridge Plan.

Постановка проблеми. Соціальне страхування є невід'ємною складовою системи соціального захисту в більшості країн світу. Фонди соціального страхування відіграють ключову роль у забезпеченні соціальної стабільності та економічної безпеки громадян у багатьох країнах світу, надаючи фінансову підтримку в разі виникнення непередбачених життєвих ситуацій, таких як хвороба, безробіття, інвалідність або вихід на пенсію. Тому фонди соціального страхування є важливими елементами державної соціальної політики, спрямованої на зниження соціальної нерівності та підвищення рівня життя населення.

Необхідність функціонування фондів соціального страхування в міжнародному контексті зумовлена тим, що для значної частини населення, зокрема пенсіонерів, інвалідів, молодих сімей тощо, страхові виплати є або основним джерелом доходів, або складають його значну частину. Враховуючи це, детальний аналіз міжнародних моделей соціального страхування та адаптація зарубіжного досвіду є надзвичайно актуальними для підвищення ефективності та стабільності національних фондів соціального страхування, що дозволить забезпечити більш надійний соціальний захист громадян та підвищити рівень соціальної справедливості в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика діяльності фондів соціального страхування, вивчення зарубіжного досвіду та можливості його застосування в українських умовах була детально розглянута в наукових працях таких авторів, як Б. Вологіна, Л. Бившева, М. Бондар, Т. Венгуренко, Л. Горієва, О. Железняк, Г. Колесникова, О. Лихошва, М. Марич, Н. Мацедонська, Н. Рак, І. Серватинська, О. Цятковська, О. Шубна, Н. Якимова, А. Ясентюк та інші. У сучасній науковій літературі широко розглядаються існуючі моделі соціального захисту та різні типи фондів соціального страхування. Однак, недостатньо уваги приділяється вивченню способів адаптації західних практик соціального страхування до українських умов.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей функціонування фондів соціального страхування у зарубіжних країнах, аналіз їх структури, механізмів фінансування та основних принципів роботи з метою вдосконалення української системи соціального страхування, адаптації кращих практик та підвищення її ефективності в контексті соціальної захищеності громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія фондів соціального страхування сягає своїм корінням у кінець XIX ст., коли у багатьох країнах почали створюватися перші державні системи соціального захисту. Впровадження цих систем було відповіддю на зростаючі соціальні проблеми, пов'язані з індустріалізацією та урбанізацією, а також на потребу захисту робітників від соціальних ризиків. Основні етапи розвитку системи обов'язкового соціального страхування за кордоном відображено у табл. 1.

Історично склалося так, що різні країни розробили власні моделі соціального захисту, враховуючи національні особливості, економічні умови та соціальні потреби населення. Дві з найбільш впливових моделей соціального страхування – це модель Бісмарка та план Беверіджа, які стали основою для багатьох сучасних систем соціального захисту. Модель Бісмарка, названа на честь німецького канцлера Отто фон Бісмарка, була впроваджена у Німеччині наприкінці XIX ст., яка заснована на обов'язкових внесках працівників і роботодавців і передбачає управління фондами соціального страхування на засадах соціального партнерства. Модель Бісмарка підкреслює зв'язок між розміром внесків та рівнем соціальних виплат, забезпечуючи фінансову стійкість і незалежність від державного бюджету [1, с. 144].

З іншого боку, план Беверіджа, розроблений британським економістом Вільямом Беверіджем і впроваджений у Великобританії після Другої світової війни, ґрунтується на принципах універсальності та фінансування через загальні податки. Така система забезпечує мінімальний рівень соціального захисту для всіх громадян, незалежно від їхніх доходів чи внесків, і управляється державою.

План Беверіджа спрямований на боротьбу з бідністю та соціальною нерівністю, надаючи соціальні послуги на основі загальних податків. Основні принципи та особливості моделей Бісмарка і Беверіджа стали фундаментом для сучасних систем соціального страхування у різних країнах, однак інші моделі, такі як американська, скандинавська та північноамериканська, також мають свої унікальні особливості та переваги.

Наведена типологія в табл. 2 демонструє, що існує декілька моделей соціального страхування, які різняться за принципами фінансування, управління та рівнем охоплення населення, що свідчить про те, що кожна країна адаптує систему соціального страхування

Таблиця 1

Основні етапи розвитку системи обов'язкового соціального страхування за кордоном

Етапи	Характеристика
Початковий етап (кінець XIX – початок XX ст.)	Німеччина у 1883-1889 рр. була першою країною, що запровадила систему обов'язкового соціального страхування під керівництвом канцлера Отто фон Бісмарка. Було створено страхування від хвороб (1883 р.), нещасних випадків на виробництві (1884 р.) та пенсійне страхування (1889 р.) Модель стала основою для багатьох інших європейських країн.
	Великобританія у 1911 р. ухвалила Національний закон про страхування, що передбачав страхування від хвороб та безробіття. Закон став початком британської системи соціального захисту.
Період міжвоєнного розвитку (1920–1930 рр.)	У відповідь на Велику депресію, президент США Франклін Рузвельт ухвалив у 1935 р. Соціальний закон про забезпечення (Social Security Act), який включав пенсійне страхування та страхування від безробіття.
	Швеція стала однією з перших країн, що впровадила у 1936 р. універсальну систему соціального захисту, яка охоплювала всі основні види соціального страхування, включаючи пенсійне, медичне страхування та страхування від безробіття.
Післявоєнний період (1945–1970 рр.)	Впровадження Беверіджеського плану у 1948 р., що передбачав створення Національної служби охорони здоров'я (NHS) та розширення системи соціального страхування, стало важливим кроком у розвитку британської соціальної політики.
	Японія у 1961 р. запровадила систему національного медичного страхування, що забезпечила доступ до медичних послуг для всіх громадян.
Сучасний етап (1980 р. – до теперішнього часу) рр.	Впровадження Канадської системи охорони здоров'я (Canada Health Act) у 1984 р. закріпило принципи універсального доступу до медичних послуг для всіх громадян.
	Німеччина та Франція у 2000 р. продовжили реформувати свої системи соціального страхування з метою підвищення їх фінансової стійкості та ефективності, враховуючи демографічні зміни та зростаючі витрати на охорону здоров'я.

Джерело: складено автором на основі [2, с. 396]

відповідно до своїх історичних, економічних та соціальних умов. Відтак, фінансування систем соціального страхування може здійснюватися через внески працівників і роботодавців (модель Бісмарка), загальні податки (модель Беверіджа), або комбінацію обох (американська та північноамериканська моделі), що підкреслює важливість вибору відповідного методу фінансування для забезпечення стійкості та ефективності системи.

Моделі також різняться за рівнем охоплення та забезпечення. Наприклад, скандинавська модель забезпечує високий рівень соціального захисту для всіх громадян за рахунок високих податків, тоді як американська модель має обмежену універсальність і комбінацію державного та приватного страхування. Управління системами соціального страхування може здійснюватися державою

(модель Беверіджа, скандинавська модель) або через соціальне партнерство, де беруть участь представники працівників і роботодавців (модель Бісмарка), що впливає на прозорість, ефективність та підзвітність системи. Водночас кожна модель має свої унікальні особливості, що відображаються у способах надання соціального захисту. Наприклад, північноамериканська модель відзначається універсальним медичним страхуванням, тоді як американська модель включає значну роль приватного страхування поряд з державними програмами.

Німеччина має одну з найстаріших і найрозвиненіших систем соціального страхування у світі. Заснована наприкінці XIX ст. під керівництвом канцлера Отто фон Бісмарка, система стала зразком для багатьох інших країн. Німецька модель соціального страхування

Таблиця 2

Типологія зарубіжних систем соціального страхування

Модель	Основні характеристики	Приклади країн
Бісмарківська	Обов'язкове страхування для працівників і роботодавців; фінансування здійснюється через внески працівників та роботодавців; управління фондами базується на принципі соціального партнерства, що включає представників працівників та роботодавців; фінансова незалежність від державного бюджету, що забезпечує стабільність і стійкість системи.	Німеччина, Австрія, Швейцарія
Беверіджська	Універсальність соціального захисту, що охоплює все населення; фінансування здійснюється через загальні податки, що забезпечує рівномірний розподіл фінансового навантаження; державне управління системою гарантує ефективність та підзвітність; мінімальний рівень соціального забезпечення гарантується всім громадянам, незалежно від їхнього доходу або внесків.	Великобританія, Норвегія, Швеція
Американська	Комбінація державного та приватного страхування забезпечує різні рівні та типи соціального захисту; фінансування здійснюється як через загальні податки, так і через внески працівників та роботодавців; обмежена універсальність, деякі соціальні програми спрямовані на певні групи населення, а не на все суспільство.	США
Скандинавська	Універсальність соціального захисту з високим рівнем забезпечення для всіх громадян; фінансування здійснюється через високі податки, що дозволяє підтримувати високий рівень соціальних послуг; державне управління системою гарантує її ефективність та справедливість.	Швеція, Норвегія, Данія
Північно-американська	Універсальне медичне страхування, що забезпечує доступ до медичних послуг для всіх громадян; комбінація державних і приватних програм забезпечує різноманітні види соціального захисту; фінансування здійснюється через податки та внески, що забезпечує стабільність системи.	Канада

Джерело: складено автором на основі [3, с. 164]

базується на принципах солідарності та субсидіарності і включає кілька основних видів страхування, таких як медичне страхування, страхування від безробіття, пенсійне страхування та страхування від нещасних випадків.

Соціальне страхування в Німеччині діє як доповнення до особистої відповідальності, підтримуючи громадян у випадках, коли вони не можуть самостійно забезпечити свої потреби через об'єктивні причини. Фінансування системи соціального страхування в Німеччині здійснюється через обов'язкові внески працівників і роботодавців. Внески розраховуються як відсоток від заробітної плати і встановлюються на рівні, що забезпечує стабільність і фінансову стійкість системи. Держава також надає субсидії для покриття витрат, які не можуть бути покриті за рахунок внесків. Система соціального страхування

в Німеччині управляється через незалежні страхові фонди, якими керують представники роботодавців, працівників і держави, що забезпечує високий рівень прозорості, ефективності та підзвітності. Незважаючи на високий рівень розвитку, система соціального страхування в Німеччині стикається з низкою викликів, таких як демографічні зміни, збільшення витрат на охорону здоров'я та необхідність адаптації до нових соціально-економічних умов [4, с. 97].

Великобританія має одну з найрозвиненіших систем соціального страхування, засновану на принципах універсальності та державного управління. Основні складові системи включають Національну службу охорони здоров'я (NHS), державну пенсійну систему та програми допомоги з безробіття. NHS надає широкий спектр медичних послуг

і фінансується за рахунок загальних податків, забезпечуючи доступ до медичної допомоги для всіх громадян. Державна пенсійна система та допомога з безробіття фінансуються через національні страхові внески та загальні податки, підтримуючи фінансову стабільність громадян у випадках пенсійного віку, безробіття чи інвалідності. Управління системою здійснюється державними органами, що гарантує ефективність та прозорість. Система соціального страхування у Великобританії стикається з викликами, такими як старіння населення та зростання витрат на охорону здоров'я, що вимагає постійних реформ для підвищення її ефективності. Однак, завдяки стабільному фінансуванню та державному управлінню, вона залишається зразковою моделлю соціального захисту [5, с. 119].

Система соціального страхування в США складається з кількох основних програм, які забезпечують соціальний захист для різних верств населення. Найбільш відомими програмами є Social Security, Medicare і Medicaid. Social Security забезпечує пенсійні виплати та допомогу з інвалідності, фінансується через податки на заробітну плату, які сплачуються працівниками та роботодавцями. Medicare надає медичне страхування для осіб віком 65 років і старше, а також для деяких молодших осіб з інвалідністю, і фінансується через податки та страхові внески. Medicaid забезпечує медичну допомогу для малозабезпечених осіб і фінансується спільно федеральним і штатним урядами. Завдяки комбінації державного та приватного фінансування, система залишається однією з найбільш комплексних у світі. Програми Social Security, Medicare і Medicaid надають критично важливу підтримку мільйонам американців, забезпечуючи фінансову стабільність та доступ до медичних послуг [6].

Швеція також має одну з найрозвиненіших та найвсеосяжніших систем соціального страхування у світі, яка базується на принципах універсальності, солідарності та державного управління. Система охоплює всі аспекти соціального захисту, включаючи медичне страхування, пенсійне страхування, страхування від безробіття та допомогу у випадку інвалідності. Основним джерелом фінансування є високі податки, які забезпечують стабільність і надійність системи. Універсальність забезпечує доступ до всіх соціальних послуг для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу чи доходу. Медичне страхування у Швеції є обов'язковим і фінансується через

загальні податки. Система охорони здоров'я надає високоякісні медичні послуги, включаючи профілактику, лікування та реабілітацію. Пенсійне страхування також фінансується через податки та національні страхові внески, забезпечуючи фінансову підтримку громадянам при досягненні пенсійного віку. Страхування від безробіття і допомога у випадку інвалідності гарантують соціальну підтримку і сприяють реінтеграції людей у суспільство. Управління системою здійснюється державними органами, що забезпечує прозорість, ефективність і високий рівень соціального захисту [7, с. 85].

Основними компонентами соціальної системи Канади є універсальне медичне страхування (Medicare), державна пенсійна система (Canada Pension Plan, CPP), страхування від безробіття (Employment Insurance, EI) та різні соціальні програми для підтримки малозабезпечених та вразливих верств населення. Універсальне медичне страхування є однією з найважливіших складових системи соціального страхування в Канаді. Medicare забезпечує всіх громадян доступом до необхідних медичних послуг, фінансуючи їх за рахунок податків, охоплюючи візити до лікарів, госпіталізацію, хірургічне лікування та деякі профілактичні заходи. Кожна провінція та територія управляє своєю системою охорони здоров'я відповідно до федеральних стандартів, що гарантує високий рівень медичної допомоги по всій країні.

Державна пенсійна система забезпечує фінансову підтримку громадянам після виходу на пенсію, а також у випадках інвалідності чи втрати годувальника та фінансується за рахунок внесків працівників та роботодавців, які відраховуються від заробітної плати. Розмір пенсійних виплат залежить від розміру внесків та кількості років сплати внесків. Державна пенсійна система забезпечує стабільність та фінансову підтримку пенсіонерам, що сприяє зниженню рівня бідності серед літніх людей. Страхування від безробіття (Employment Insurance) надає фінансову підтримку особам, які втратили роботу, забезпечуючи тимчасові виплати під час пошуку нової роботи. Програма також включає допомогу для матерів, батьків і осіб, які доглядають за хворими родичами. Страхування від безробіття фінансується через внески працівників і роботодавців та управляється федеральним урядом, що забезпечує стабільність і ефективність програми. У Канаді також є низка інших соціальних програм, спрямованих на

підтримку малозабезпечених та вразливих верств населення. До них належать допомога на дітей, підтримка осіб з інвалідністю та інші форми соціальної допомоги, які фінансуються за рахунок загальних податків і управляються як федеральними, так і провінційними урядами [8, с. 201].

Система соціального страхування у Японії включає медичне, пенсійне страхування та страхування від безробіття. Фінансування здійснюється за рахунок внесків працівників і роботодавців, а також частково за рахунок державних субсидій. Особливістю японської системи є високий рівень покриття та доступності послуг, а також активне використання технологій для управління та надання послуг. Японія є однією з провідних країн світу в галузі цифровізації, і така тенденція не оминула систему соціального страхування. Цифровізація в цій сфері дозволила значно підвищити ефективність, прозорість та доступність соціальних послуг для громадян.

Основні аспекти цифровізації соціального страхування в Японії включають: введення електронних медичних карток; онлайн-плат-

форми для управління соціальним страхуванням; мобільні додатки, розроблені для системи соціального страхування; використання великих даних (Big Data) та аналітики, що дозволяє уряду більш ефективно планувати та розподіляти ресурси, виявляти потенційні шахрайства та підвищувати точність прогнозування витрат на соціальне страхування [9, с. 59].

В Україні фонди соціального страхування в Україні відіграють важливу роль у забезпеченні соціального захисту громадян. Вони фінансують різні види соціальних виплат та послуг, таких як пенсії, допомога з безробіття, виплати по інвалідності, допомога у випадку хвороби та інші. Система соціального страхування в Україні зазнала значних змін останніми роками. Однією з ключових змін стало передання обов'язків і функцій Фонду соціального страхування України до Пенсійного фонду України з 1 січня 2023 р. Таке рішення було прийняте з метою оптимізації управління та підвищення ефективності системи соціального страхування. Відтак, основними фондами соціального страхування в Україні є Пенсійний



Рис. 1. Основні завдання фондів соціального страхування в Україні

Джерело: складено автором самостійно

фонд України, Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю та Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (рис. 1).

Пенсійний фонд України тепер виконує розширені функції, включаючи обов'язки, які раніше належали до Фонду соціального страхування України. Основні завдання ПФУ включають: призначення та виплата пенсій за віком, по інвалідності та у випадку втрати годувальника; ведення обліку страхових внесків; соціальне страхування на випадок тимчасової непрацездатності та вагітності і пологів; реабілітація та підтримка у випадку нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань [10].

У 2023 р. видатки Пенсійного фонду України сягнули 746,3 млрд. грн., що на 156,2 млрд. грн., або на 26,5% більше, ніж у 2022 р. Такі зміни відображають поточну економічну ситуацію, соціально-демографічні тенденції, а також структурні реформи в системі соціального захисту. У 2022 р. пенсійні виплати становили 97,3% від загальних видатків фонду, а в 2023 р. цей показник знизився до 90,0%, що свідчить про перерозподіл фінансових ресурсів Фонду на інші соціальні потреби (табл. 3).

Аналіз видатків Пенсійного фонду України за 2022–2023 рр. вказує на значні зміни у структурі видатків, що відображає реакцію на поточні соціально-економічні виклики. Зниження частки пенсійних виплат та збільшення видатків на житлові субсидії та інші соціальні програми свідчить про адаптацію системи соціального захисту до потреб населення.

Включення нових категорій витрат та стабільність адміністративних видатків демонструють зусилля уряду щодо підвищення ефективності та адресності соціального страхування. Такі зміни є частиною ширшої стратегії реформування, спрямованої на забезпечення соціальної стабільності та підвищення рівня життя громадян України. Відтак, основні проблеми ПФУ включають хронічний дефіцит бюджету, викликаний незбалансованістю доходів і витрат, старінням населення та зменшенням кількості працюючих громадян. Низькі заробітні плати та високий рівень тіньової економіки зменшують пенсійні відрахування, що впливає на доходи фонду. Неefективне управління коштами, бюрократичні та організаційні труднощі, часті законодавчі зміни і проблеми з обліком та звітністю створюють додаткові виклики для ефективного функціонування ПФУ, а розмір пенсій часто не відповідає реальному прожитковому мінімуму, знижуючи рівень життя пенсіонерів.

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття є спеціалізованою установою, яка забезпечує соціальний захист громадян у разі втрати роботи. Основними завданнями Фонду є виплата допомоги по безробіттю, організація програм перепідготовки та підвищення кваліфікації, надання консультацій та допомоги в працевлаштуванні. Фонд фінансується за рахунок страхових внесків роботодавців і працівників, а також з державного бюджету та здійснює контроль за дотриманням законодавства у сфері соціального страхування на випадок безробіття, сприяє розви-

Таблиця 3

Структура видатків Пенсійного фонду України у 2022–2023 рр., %

Видатки ПФУ	2022	2023
на пенсійні виплати	97,3%	90,0%
на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку виробництва	-	3,8%
на виплату житлових субсидій та пільг	1,1%	4,7%
на виплату грошової допомоги ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань; на виплату разової грошової виплати до Дня Незалежності України	0,2%	0,1%
на виплату щомісячної грошової допомоги деяким категоріям громадян з числа осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною	-	0,01%
оплата послуг з виплати та доставки пенсійних, страхових та інших виплат	0,4%	0,4%
на фінансування адміністративних витрат, пов'язаних із виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду України	1,0%	1,0%

Джерело: складено автором на основі [11]

тку ринку праці та забезпеченню стабільного функціонування системи соціального захисту безробітних. Діяльність Фонду спрямована на зменшення соціальної напруги, підтримку тимчасово безробітних громадян та їх повернення до активного трудового життя через різні форми підтримки та стимулювання працевлаштування [12].

Аналізуючи дані бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2024 р., можна побачити, що значна частина видатків спрямована на матеріальне забезпечення на випадок безробіття та соціальні послуги (57,5%), а також мікрогранти та гранти для розвитку власного бізнесу (24,3%), що сприяє зайнятості населення. Інші видатки включають виплати достроково призначених пенсій та допомог (1,7%), а також утримання та забезпечення діяльності Державної служби зайнятості (16,2%) [13].

На сучасному етапі розвитку, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття стикається з кількома суттєвими проблемами, які впливають на його ефективність. Однією з головних проблем є нестача фінансових ресурсів, що обмежує можливості Фонду забезпечити всі заплановані виплати і програми підтримки безробітних, що зумовлено недостатнім обсягом страхових внесків, особливо в умовах економічних криз і зниженням рівня зайнятості, коли збільшується кількість безробітних і зростають видатки на соціальне забезпечення. Крім того, значна частина фінансування спрямовується на адміністративні витрати, що також зменшує загальну суму, доступну для прямих виплат і підтримки. Іншою вагомою проблемою є недостатньо ефективне управління та контроль за витратами фонду. Відсутність прозорих механізмів моніторингу та звітності призводить до нецільового використання коштів і знижує довіру до фонду як серед населення, так і серед бізнесу. Крім того, існують труднощі з реалізацією програм професійної підготовки та перекваліфікації, що повинні сприяти поверненню безробітних на ринок праці. Відсутність ефективної взаємодії з роботодавцями та недосконалість інформаційно-аналітичних систем ускладнюють процес пошуку роботи для безробітних, що затягує їх перебування у статусі безробітних і збільшує навантаження на фонд.

Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю відіграє важливу роль у забезпеченні

соціальної підтримки та захисту прав людей з обмеженими можливостями в Україні. Основними завданнями Фонду є надання фінансової допомоги, підтримка в отриманні освіти, професійної підготовки, працевлаштування та реабілітації осіб з інвалідністю. Фонд також сприяє впровадженню програм, які забезпечують доступність об'єктів інфраструктури, транспорту та інших суспільних послуг для людей з інвалідністю, завдяки чому значна кількість осіб з інвалідністю отримує можливість інтегруватися в суспільство, знаходити роботу і жити більш незалежним життям [14].

Однак, на сучасному етапі розвитку Фонд стикається з численними викликами, які обмежують його ефективність. Однією з основних проблем є нестача фінансових ресурсів, що ускладнює виконання всіх запланованих заходів та програм. Недостатність фінансування впливає на якість і кількість послуг, що надаються, а також на своєчасність виплат допомоги. Крім того, існують проблеми з доступністю і якістю послуг у різних регіонах країни, що призводить до нерівномірного забезпечення осіб з інвалідністю.

Відтак, недостатність фінансування є однією з ключових проблем, оскільки обмежені бюджети не дозволяють фондам надавати повний спектр необхідних послуг, що призводить до затримок у виплатах допомоги та негативно впливає на якість життя громадян. Нерівномірний розподіл ресурсів та послуг по регіонах країни створює регіональні диспропорції. Бюрократичні процеси та складність доступу до інформації також є значною перешкодою для осіб, які потребують допомоги. Відсутність ефективних механізмів моніторингу та контролю за використанням коштів знижує прозорість та підзвітність фондів соціального страхування в Україні [15].

Тому, на наш погляд, інтеграція досвіду скандинавських країн в українську практику соціального страхування дозволить значно підвищити ефективність та якість надання соціальних послуг. Скандинавські країни, такі як Швеція, Норвегія та Данія, відзначаються високим рівнем соціальної захищеності та ефективним управлінням соціальними фондами. Однією з ключових характеристик скандинавської моделі є прозорість управління фондами. Усі фінансові операції та управлінські рішення в цих країнах відкриті для громадськості та підлягають суворому контролю з боку незалежних органів, що дозволяє мінімізувати корупційні ризики та підвищити довіру громадян до системи соціального захисту.

Ще одним важливим аспектом є високий рівень автоматизації та цифровізації процесів управління фондами. Скандинавські країни активно використовують інформаційні технології для моніторингу, управління та звітності, що дає змогу швидко та ефективно обробляти дані, знижуючи витрати на адміністрування та підвищуючи швидкість надання послуг. Скандинавська модель також передбачає активне залучення громадян до процесу прийняття рішень. Громадські організації та представники громадянського суспільства беруть участь у розробці політик та контролі за їх виконанням, що забезпечує більшу відповідальність і прозорість у роботі соціальних фондів. Інтеграція цих принципів в українську практику дозволить включати впровадження незалежного аудиту соціальних фондів, використання сучасних інформаційних систем для управління та звітності, а також залучення громадських організацій до контролю за діяльністю фондів, що сприятиме підвищенню ефективності управління, зменшенню корупційних ризиків та забезпеченню більш надійного соціального захисту для українських громадян.

Висновки. Розвиток фондів соціального страхування у різних країнах світу проходив через численні етапи, кожен з яких відображав специфічні соціально-економічні умови та потреби тогочасного суспільства. Від початкових систем, орієнтованих на захист робітників, до сучасних комплексних моделей соціального захисту, історія соціального страхування демонструє еволюцію підходів до забезпечення соціальної справедливості та економічної безпеки громадян. Фонди соціального страхування у зарубіжних країнах мають багато спільних рис, таких як фінансування за рахунок внесків працівників і роботодавців, участь держави у регулюванні та контролі, а

також забезпечення доступності послуг для всіх громадян. Водночас кожна країна має свої особливості, що зумовлені історичними, економічними та культурними факторами. Зокрема, у європейських країнах часто зустрічаються моделі соціального страхування, засновані на принципах солідарності та універсальності, де держава відіграє значну роль у регулюванні та фінансуванні цих систем. У США та Канаді соціальне страхування функціонує через низку окремих програм, фінансування яких здійснюється за рахунок податків та внесків. В азійських країнах, таких як Японія та Південна Корея, системи соціального страхування відзначаються високим рівнем цифровізації та ефективності управління.

Запропоновано впровадження елементів світових моделей соціального страхування, зокрема скандинавських, для покращення української системи. Інтеграція елементів скандинавської моделі, яка відзначається високим рівнем соціальної захищеності та ефективністю управління, може сприяти підвищенню ефективності управління фондами, забезпеченню їх фінансової стабільності та покращенню якості надання соціальних послуг. Основні рекомендації включають підвищення рівня прозорості, запровадження ефективніших механізмів фінансового контролю та управління, збільшення фінансових надходжень через оптимізацію системи внесків, а також зменшення бюрократичних перепон і корупційних ризиків.

Таким чином, впровадження елементів світових моделей соціального страхування в українську практику може значно покращити рівень соціального захисту громадян і сприяти створенню ефективної, прозорої та стійкої системи соціального страхування, яка відповідатиме сучасним викликам і потребам суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Марич М. Г. Соціальне страхування : навч. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 176 с.
2. Мацедонська Н. В. Особливості функціонування фондів соціального страхування в країнах світу. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Вип. 2. С. 392–398.
3. Серватинська І.М. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід. *Світ фінансів*. 2014. Вип.3. С. 163–172.
4. Бондар М., Цятковська О., Цятковська, А. Соціальне забезпечення: міжнародно-правовий аспект. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 4(64), С. 96–105.
5. Венгуренко Т., Ясентюк А. Зарубіжний досвід соціального страхування та перспективи його застосування в Україні. *Economic Analysis*. 2020. № 30.4. С. 118–124.

6. Ільчук Л. І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. Науково-дослідний інститут соціальної політики Міністерства соціальної політики України і НАН України. 2015. URL: <http://ipzn.org.ua/svitoviy-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini>
7. Сай Д. В. Сучасні тенденції розвитку соціального забезпечення та соціальної роботи в Європейському союзі. *Наукові праці: Науково-методичний журнал*. 2017. Вип. 281. Т. 293. С. 83–89.
8. Железняк О.В. Проблема впровадження європейських моделей фінансового забезпечення фондів соціального страхування. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. № 35/1. С. 200–205.
9. Длугопольський О. В. Соціальна політика Японії в контексті забезпечення загального добробуту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 25 (1). С. 58–61.
10. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 р. № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#Text>
11. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного Фонду України у 2023 році. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvit-provykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny>
12. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України № 1533-III від 02.03.2000 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>.
13. Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2024 р.: Постанова КМУ від 30 січня 2024 р. № 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-2024-%D0%BF#Text>
14. Про затвердження Положення про Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю: Наказ Міністерства соціальної політики України № 129 від. 14.04.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-11#Text>
15. Смирнова І.І., Лихошва О.Ю., Рак Н.В., Горієва Л. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3(61). URL: <http://evd.luguniv.edu.ua/index.php/evd/article/view/190>

REFERENCES:

1. Marych M. H. (2022). *Sotsialne strakhuvannia: navch. posibnyk* [Social Insurance: Textbook]. Chernivtsi: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 176 p.
2. Macedonska N. V. (2020). Osoblyvosti funktsionuvannia fondiv sotsialnoho strakhuvannia v krainakh svitu [Features of the functioning of social insurance funds in the countries of the world]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economy, Business and Management*, vol. 2, pp. 392–398.
3. Servatynska I. M. (2014). Modeli sotsialnoi polityky ta sotsialnoho strakhuvannia: svitovyi i vitchyzniani dosvid [Models of social policy and social insurance: world and national experience]. *Svit finansiv – World of Finance*, vol. 3, pp. 163–172.
4. Bondar M., Tsiatkovska O., and Tsiatkovska A. (2021). Sotsialne zabezpechennia: mizhnarodno-pravovy aspekt [Social Security: International Legal Aspect]. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK" – Scientific Notes of the University "KROK"*, vol. 4(64), pp. 96–105.
5. Vengurenko T., and Yasentiuk A. (2020). Zarubizhnyi dosvid sotsialnoho strakhuvannia ta perspektyvy yoho zastosuvannia v Ukraini [Foreign experience of social insurance and prospects for its application in Ukraine]. *Economic Analysis*, vol. 30.4, pp. 118–124.
6. Ilchuk L. I. (2015). Svitovyi dosvid modelei sotsialnoi polityky ta yikh mozhlyvist vykorystannia v Ukraini [World experience of social policy models and their possible use in Ukraine]. *Naukovo-doslidnyi instytut sotsialnoi polityky Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy i NAN Ukrainy – Research Institute of Social Policy of the Ministry of Social Policy of Ukraine and the National Academy of Sciences of Ukraine*. Available at: <http://ipzn.org.ua/svitoviy-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/> (accessed July 20, 2024).
7. Sai, D. V. (2017). Suchasni tendentsii rozvytku sotsialnoho zabezpechennia ta sotsialnoi roboty v Yevropeiskomu soiuzu [Modern trends in the development of social security and social work in the European Union]. *Naukovi pratsi: naukovo-metodychnyi zhurnal – Scientific works: Scientific-methodical journal*, vol. 281. 293, pp. 83–89.
8. Zheleznyak O. V. (2017). Problema vprovadzhennia yevropeyskykh modelei finansovoho zabezpechennia fondiv sotsialnoho strakhuvannia [The problem of implementing European models of financial support for social insurance funds]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu – Economic Bulletin of the University*, vol. 35/1, pp. 200–205.
9. Dluhopolskyi O. V. (2017). Sotsialna polityka Yaponii v konteksti zabezpechennia zahalnoho dobrobutu [Social policy of Japan in the context of ensuring general welfare]. *Naukovo-vyrobnychiy zhurnal "Biznes-navihator" – Scientific and industrial magazine "Business-navigator"*, vol. 3 (70), pp. 139–142.

10. On approval of the Regulation on the Pension Fund of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 23, 2014, No. 280. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#Text> (accessed July 16, 2024).

11. Report on the work and execution of the budget of the Pension Fund of Ukraine for 2023. Available at: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/> (accessed July 16, 2024).

12. On compulsory state social insurance in case of unemployment: Law of Ukraine No. 1533-III dated 02.03.2000 (with amendments and additions). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (accessed July 18, 2024).

13. On approval of the budget of the Fund of compulsory state social insurance in case of unemployment for 2024: Resolution of the CMU dated January 30, 2024, No. 98. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-2024-%D0%BF#Text> (accessed July 18, 2024).

14. On approval of the Regulation on the Fund of Social Protection of Persons with Disabilities: Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine No. 129 dated April 14, 2011. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-11#Text> (accessed July 16, 2024).

15. Smyrnova I. I., Lykhoshva O. Yu., Rak, N. V., and Goriieva, L. (2020). Sotsialnyi zakhyst naselennia na suchasnomu etapi: stan i problemy v Ukraini [Social protection of the population at the present stage: the state and problems in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Bulletin of Donbas*, vol. 3(61). Available at: <http://evd.luguniv.edu.ua/index.php/evd/article/view/190> (accessed July 18, 2024).